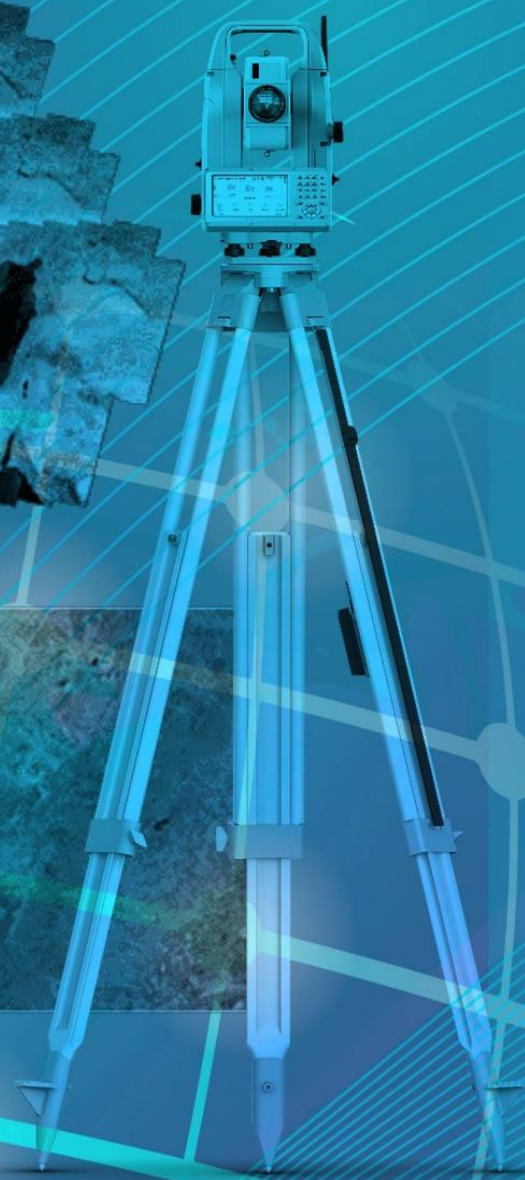
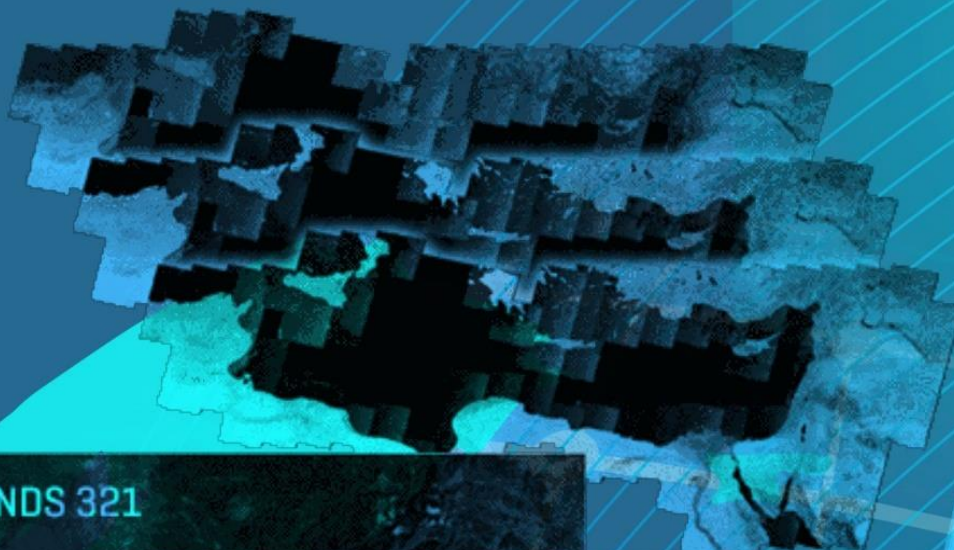

GEODEZIYA, KARTOGRAFIYA VA GEOINFORMATIKA

GKG

ILMIY - TEXNIK JURNALI

ISSN-I-2181-4546

**GEODEZIYA
KARTOGRAFIYA
GEOINFORMATIKA**

**№1
2024**

Mundarija/Soderzhanie/Contents

Sh.Tuxtamishev, A.Mirzaev, O.Urakov, G` .Azzamov - Arxeologik yodgorliklarni qidirishda geodezik kartografik tadqiqotlar	6
S.Abduraxmonov, N.Teshayev, R.A`zamov, J.Tojiboyev, U.Tillaboyev - Gat va kartografik metodlar asosida demografik ko`rsatkichlarning veb-ilovasini takomillashtirish.....	11
O.Urokov - Doimiy ishlovchi sun`iy yo`ldoshli davlat geodezik tarmoqlari (cors) stansiyalarining aniqligini o`lchangan masofalar orqali baholash.....	14
A.Mirzayev - Leica ts – 02 rusumli elektron taxeometrlarning sanoq olish tizimidagi xatoliklarni tadqiqot etish.....	18
M.Hayitova, Sh.Yaxshiboyev, A.Minavvarjonov, B.Xamidov - Toshkent shahridagi avtoulavlarni yuvish shoxobchalari to`g`irisida ma`lumot va kamchiliklar	22
B.Muslimbekov, A.Boyirov, U.Toshpo`latov, A.Ne`matullayev - Toshkent shahridagi tirbandliklarni gat texnologiyalari asosida monitoring qilish usullarini takomillashtirish.....	24
R.Oymatov, N.Teshayev, K.Rizayev, A.Abdumurotov, B.Fayzullayev - Gat va masofadan zondlash ma`lumotlari asosida global iqlim o`zgarishining ta`sirlarini tahlil qilish (xatirchi tumani misolida)	28
O.Ro`ziqulova, A.Muxiddinov, J.Maxmudov, T.Homidov - Sentinel - 2 va landsat - 8 oli sun`iy yo`ldosh ma`lumotlari afzalliklari va kamchiliklarining qiyosiy tahlili	32
A.Suyunov, F.Xushmurodov - Agrolandshafllarni shakllanishiga qashqadaryo vohasi gidrologik sharoitining ta`siri muammolari.....	36
Э.Мирмахмудов, А.Рузиев, Б.Тошонов, А.Нуратдинов - Анализ точности расстояний между двумя пунктами в горной местности	44
O.Ro`ziqulova - Xaritashtirishni ayrim masalalari.....	49
A.Суюнов, Г.Муллоджанова - Мониторинг на геодинамических полигонах в республике узбекистан: значимость и особенности.....	53
С.Уврайимов, А.Мўминов - Ислом цивилизацияси маданий мерос объектларини гат технологиялари асосида харитага олиши ва уларнинг махсус шартли белгилар банкни ишлаб чиқиши.....	57
Х.Мубораков, О.Юсупжонов, А.Рўзиев, Б.Тошонов - Йирик шаҳарлар геодезик тармоқларини глобал сунъий йўлдош кузатишларидан фойдаланиб қайта қуриши ҳақида (тошкент шаҳри мисолида).....	65
I.Pirnazarov, Sh.Tuxtamishev - Uchuvchisiz uchuvchi qurilmalar yordamida olingan suratlarni agisoft photoscan dasturi bilan ob`yektning uch o`lchamli modelini yaratishda aktual yechim	72
Ў.Мухторов, М.Исроилова - Лалми ерлардан фойдаланишнинг мохияти	75
A.Jumanov, D.Tuxtasheva, I.Norqobilov - Qishloq xo`jaligida yerdan foydalanish samaradorligi.....	80
Қ.Рахмонов, В.Вахобов, М.Абдурахимова - Ер фондидан фойдаланиш ҳолатини моделлаштириши орқали прогнослаш	89
А.Худойберганов, О.Алланазаров, Н.Худайкулов, С.Хикматуллаев - Ўсимлик дунёси кадастр рақамли карталарини тузиши учун зарур бўлган масофадан зондаш материалларини генерализация қилиши усуллари....	93
А.Ашуров - Совершенствование воспроизводственного цикла земель приусадебных и дехканских хозяйств..	100
А.Ашуров - Томорқа ва дехқон хўжаликларидан ер ресурсларидан самарали фойдаланиш омиллари.....	106
A.Valiyeva - Muhandislik geodeziyada masalalarini hal qilishda lazerli skanerlardan foydalanish.....	110
M.Hayitova - Masofadan zondlashda qo`llaniladigan vegetatsiya indekslarini buxoro viloyati olot tumani qishloq xo`jaligi ekin turini ajratishdagi aniqligini baholash.....	114
K.Xakimova, D.Mamanazarova, Sh.Prenov - Aerokosmik metodlardan foydalanib farg`ona viloyati sug`orish tarmoqlarini elektron kartasi mazmunini ishlab chiqish.	118
A.Valiyeva - Анализ геодезических методов определения деформационных характеристик высотных сооружений на территории узбекистана	123
T.Shavazov - Sentinel-2 ma`lumotlari va google earth engine api yordamida yer usti suvlarini baholash: samarqand suv omborini misol sifatida o`rganish.....	129

кабул килиш ва фазовий тахлил учун ГАТ имкониятларидан фойдаланган холда, манфаатдор томонлар узгарувчан атроф мухит шароитида уларнинг экологик яхлитлиги ва чидамлилигини химоя қилган холда лалми ер минтакаларининг салохиятини максимал даражада ошириш учун фойдаланишлари мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 18 августдаги 235-сон қарорига ИЛОВА “Қишлоқ хўжалиги экин майдонларининг норматив қийматини аниқлаш тартиби тўғрисида НИЗОМ

2. Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 15 июлдаги 587-сон “Лалми ва яйлов ер участкаларида томчилатиб ва ёмғирлатиб суғориш технологиясини жорий қилиш учун озуқабоп экинлар етиштирувчиларнинг суғориш тик кудуқларини бурғулаш билан боғлиқ харажатларини қоплаб бериш тартиби тўғриси” да

3. Бабажанов А.Р., Тураев Р.А., Рузибоев С.Б. Основы землепользования. Учебное пособие. Ташкент, академнашр, 2020

4. Ш.А.Турсунов ва бошқалар “Аграр сиёсат ва озиқ-овқат хавфсизлиги”. Ўқув қўлланма. Т.: “ЎзР Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси” босмахонаси нашриёти, 2016. - 257 б

5. Mueller T.G., F.J. Pierce, and D.D. Warncke. 2001. Map Quality for Site-Specific Fertility Management. Soil Sci. Soc. Am. J. 65:p. 1547-1558.

6. Хакбердиев О.Э. Эрозионноопасные орошаемые земли Самаркандского оазиса и пути повышения их противоэрозионной устойчивости. Монография. - Ташкент, 2008. 32-58 с.

7. Пронин В. В. Агрландшафтный подход к организации территории землепользования в районах проявления водной эрозии почв // Аграрная наука. 2002.

8. Конокотин И. Г. Эколого-экономическое обоснование противоэрозионной организации территории; ГУЗ.М., 1996. 124 с.

9. Кузнецов М. С. Эрозия и охрана почв. М.: МГУ, 1996. 334 с.

UDK: 332.3 : 63

QISHLOQ XO‘JALIGIDA YERDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Jumanov Azamat Norbutayevich – “TIQXMMI” MTU dotsenti

Tuxtasheva Dilnoza Paraxatovna – “TIQXMMI” MTU magistranti

Norqobilov Isroil Sherqul o‘g‘li - “TIQXMMI” MTU magistranti

Annotatsiya. Qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligi alohida hududlarda ham, butun mamlakatda ham ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadigan asosiy omil hisoblanadi. Yer resurslari cheklangan, aytish mumkinki, qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslar, asosiy vazifa ulardan oqilona foydalanishda, bu esa ularning samaradorligidan kelib

chiqadi. Har qanday davlatning iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga muvofiq qishloq xo‘jaligi milliy iqtisodiyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi qishloq xo‘jaligining ishlab chiqarishning dinamik rivojlanishiga va qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligiga to‘sqinlik qiluvchi tashkilotlar faoliyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatuvchi asosiy

xususiyatlar va muammolarni aniqlashdan iborat. Yer qishloq xo'jaligi korxonasining mulkiy majmuasini joylashtirishning fazoviy asosi va yer resurslaridan foyda olish uchun ishlab chiqarish vositasi bo'lib xizmat qiluvchi asosiy omil hisoblanadi. Er fondiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan ikkita doimiy jarayonni aniqlash mumkin. Birinchi jarayon - yashash va qishloq xo'jaligida foydalanish uchun yaroqli ekin maydonlarini kengaytirish, ikkinchi jarayon - ekin maydonlarining ko'payishi bilan ularning yomonlashishi va tanazzulga uchrashi. Asosiy vazifa - qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, ya'ni yer resurslarini qayta ishlash uchun minimal xarajatlar bilan ko'proq foyda olish.

Kalit so'zlar: Yer resurslari, foydalanish samaradorligi, qishloq xo'jaligi yerlari, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi.

Аннотация. Эффективность использования земель сельскохозяйственного назначения является основным фактором, оказывающим существенное влияние на социально-экономическую ситуацию как в отдельных регионах, так и в стране в целом. Земельные ресурсы ограничены, можно сказать, что это невозобновляемые природные ресурсы, ключевая задача состоит в их рациональном использовании, что зависит от их эффективности. В соответствии со стратегией экономического развития любой страны сельское хозяйство является одним из приоритетов национальной экономики. Цель исследования - выявить основные особенности и проблемы сельского хозяйства, оказывающие существенное влияние на деятельность организаций, препятствующие динамичному развитию производства и эффективности использования сельскохозяйственных земель. Земля

является основным фактором, служащим пространственной основой размещения имущественного комплекса сельскохозяйственного предприятия и средствами производства для получения прибыли от земельных ресурсов. Можно выделить два постоянных процесса, оказывающих непосредственное влияние на земельный фонд. Первый процесс — это расширение посевных земель, пригодных для жизни и использования в сельском хозяйстве, а второй процесс — с увеличением площади посевных земель происходит их ухудшение и деградация. Основная задача — повысить эффективность использования земель сельскохозяйственного назначения, то есть получить большую прибыль при минимальных затратах на обработку земельных ресурсов.

Ключевые слова: Земельные ресурсы, эффективность использования, земли сельскохозяйственного назначения, сельскохозяйственное производство.

Abstract. The efficiency of agricultural land use is the main factor that has a significant impact on the socio-economic situation both in individual regions and in the whole country. Earth resources are limited, it can be said, non-renewable natural resources, the main task is to use them wisely, it depends on their efficiency. According to the economic development strategy of any country, agriculture is one of the priority directions of the national economy. The purpose of the study is to identify the main characteristics and problems that have a significant impact on the activities of organizations that hinder the dynamic development of agricultural production and the efficiency of agricultural land use. Land is the main factor that serves as the spatial basis for locating the property complex of an agricultural enterprise and as a means of production for profiting from land

resources. Two continuous processes that directly affect the land stock can be identified. The first process is the expansion of arable land suitable for living and agricultural use, and the second process is the deterioration and degradation of arable land as it increases. The main task is to improve the efficiency of the use of agricultural land, that is, to get more profit with minimal costs for the processing of land resources.

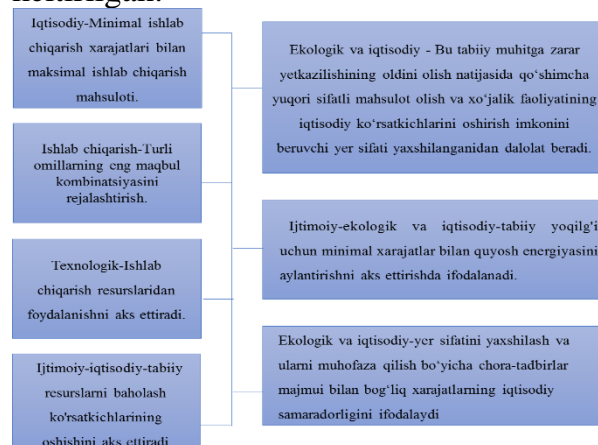
Keywords: Land resources, efficiency of use, agricultural land, agricultural production.

Kirish

Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish qishloq xo'jaligi maydonlarini tashkil etishni takomillashtirishning muhim omili hisoblanadi. Bunday samaradorlikni qiyosiy tahlil yordamida aniqlash mumkin, bu tabiiy muhitning qaysi turlarida u yoki bu faoliyat uchun ishlab chiqarishning eng samarali joylashishini tushunish uchun zarur: o'simlikchilik va chorvachilik. Qishloq xo'jaligida yerdan foydalanish samaradorligini mamlakatning umumiy iqtisodiy ahvoli, shuningdek, faqat bitta tarmoq darajasida ko'rib chiqish mumkin. Agar yerdan foydalanish samaradorligi umumiy iqtisodiy vaziyatda ko'rib chiqilsa, u holda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini hisobga olish va ulardagi yer resurslarini maksimal samara beradigan tarzda qayta taqsimlash kerak. Agar faqat bitta tarmoq darajasida ko'rib chiqsak, qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligi boshqaruv va tashkiliy faoliyat jarayonida malakali qarorlar qabul qilishda namoyon bo'ladi.

“Samaralilik” tushunchasi ko'p qirrali ahamiyatga ega, garchi mohiyati printsipial jihatdan: «minimal xarajatlar bilan maksimal natija», oqilona foydalanish va samaradorlikni olish uchun zarur. Iqtisodiy samaradorlik kategoriyasini batafsilroq o'rganish uchun u bir necha turlarga bo'linadi. Qishloq

xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligining turlari 1-rasmda keltirilgan.

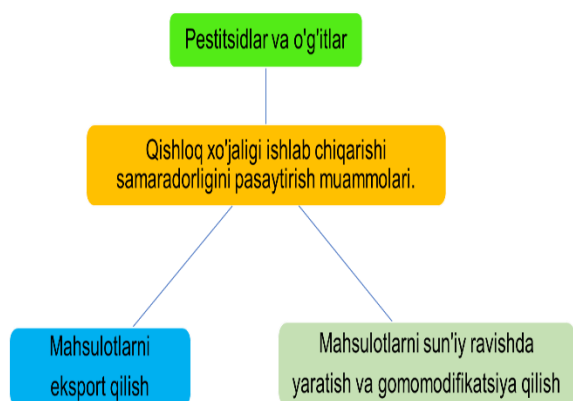
1-rasm. Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligining turlari

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining samaradorligi murakkab iqtisodiy kategoriyadir. U ijtimoiy ishlab chiqarishning eng muhim jihatlaridan biri - samaradorlikni aks ettiradi [11].

Iqtisodiy samaradorlik ishlab chiqarish vositalari va jonli mehnatdan foydalanishning yakuniy foydali samarasini yoki boshqacha aytganda, jami investitsiyalar rentabelligini ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligida samaradorlik mezoni tirik va moddiylashtirilgan mehnatni minimal sarflagan holda sof mahsulot (yalpi daromad)ni oshirish hisoblanadi. Ishlab chiqarish natijalarini xarajatlar bilan o'lchash uchun iqtisodiy samaradorlikning quyidagi turlari hisoblab chiqiladi: iqtisodiy, ekologik, texnologik, ishlab chiqarish-iqtisodiy, ekologik-iqtisodiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-ekologik-iqtisodiy (2-rasm).

2-rasm: Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligi turlari

3-rasm: Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligini pasaytirish muammolar

O'zbekistonda yer resurslaridan samarali foydalanish muammosi, birinchi navbatda, iqtisodiyotning qishloq xo'jaligida yerdan foydalanishning noratsionalligi bilan bog'liq. So'nggi o'n yilliklarda qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning katta qismi muomaladan olib qo'yilishi natijasida yer va resurs salohiyati sezilarli darajada kamaydi. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi yerlarining ulushi O'rganilayotgan hududining 10% dan oshmaydi.

Bu davrda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi uchun yerdan foydalanish samaradorligini pasaytirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan bir qator asosiy muammolar mavjud: birinchidan, bizning zamonaviy dunyomizda biz ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning eng yuqori cho'qqisida turibmiz, ya'ni biz tobora ko'proq yangi texnologiyalardan foydalanmoqdamiz. O'g'itlar va pestitsidlar va bu yerning holatiga salbiy ta'sir qiladi. Ikkinchidan, mahsulotlarni sun'iy yaratish va o'zgartirish. Uchinchidan, qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini pasaytirish muammosi MDH davlatlaridan mahsulotlar eksporti hisoblanadi (3-rasm). Mamlakatda qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini nazorat qilish mexanizmi amalda yo'q. Sababi yer sifatini

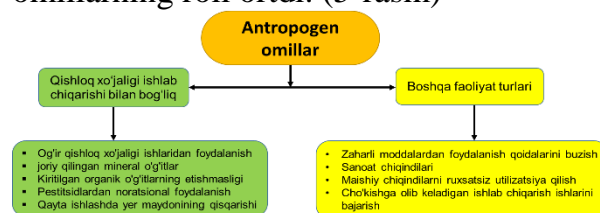
nazorat qilish tizimi yo'qligi. Yerni sifatli baholashni amalga oshirish uchun ishlab chiqilgan dasturlar davlat tomonidan ularni amalga oshirish uchun moliyaviy mablag'larning etishmasligi tufayli amalga oshirilmadi [16].

Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini baholash muammolarini to'rt guruhga bo'lish mumkin: tashkiliy (davlat nazorati, yer monitoringi tizimining yo'qligi, malakali mutaxassislarining etishmasligi), huquqiy masalalar (xususiy mulk daxlsizligini qonunchilik bilan tartibga solish muammosi, talab qilinadigan yerning huquqiy holatining aniq ta'rifi yo'q, moddiy-texnikaviy (zaif texnik jihozlar) va moliyaviy (4-rasm).

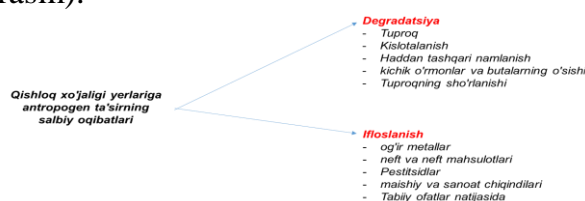
4-rasm. Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini baholash muammolari

Keyingi paytlarda yerning sifat xususiyatlariga ta'sir etuvchi antropogen omillarning roli ortdi. (5-rasm)

5-rasm: Antropogen omillarning turlari

Qishloq xo'jaligi yerlarining sifat ko'rsatkichlarining yomonlashuvi, ularning degradatsiyasi va ifloslanishida istalmagan iqtisodiy, ijtimoiy va hatto demografik oqibatlariga olib keladi (6-rasm).

6-rasm. Qishloq xo'jaligi yerlarining degradatsiyasi va ifloslanish turlari

Yer resurslaridan noratsional foydalanishning salbiy iqtisodiy samarasi 100 gektar qishloq xo'jaligi yeriga to'g'ri keladigan o'simlikchilik va chorvachilik mahsulotlari hosildorligini pasaytirishda, asosiy ekinlar hosildorligini pasaytirishda, mahsulot tannarxini oshirishda, mahsulot tannarxini o'stirishda, mahsulot tannarxini pasaytirishda namoyon bo'ladi.

Metodologiya

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining natijalari ishlab chiqarish resurslaridan, birinchi navbatda, yerdan foydalanish samaradorligiga bog'liq. Yerdan ishlab chiqarish vositasi sifatida foydalanishning iqtisodiy samaradorligi ishlab chiqarish natijalarini yer maydoni yoki qiymati bilan solishtirish yo'li bilan aniqlanadi. Yerdan foydalanish samaradorligini aniqlash o'ziga xos xususiyatlarga ega. Zamonaviy sharoitda qishloq xo'jaligida yerdan foydalanish samarali, oqilona deb hisoblanadi, bunda nafaqat maydon birligiga to'g'ri keladigan mahsulot hajmi oshib, o'sadi va atrof-muhit muhofaza ta'siri, uning sifati oshashi, bir mahsulot birligini ishlab chiqarish tannarxi pasayadi, lekin tuproq unumdorligi hanuzgacha saqlanib qoladi. Tadqiqot usuli qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini baholash uchun ma'lumot olish usullaridan iborat.

□19□ Yer resurslaridan foydalanishni tahlil qilishning birinchi bosqichida, yerlarning tarkibi va tuzilishini bazaviy ko'rsatkichlar bilan solishtirganda tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Korxonalar yer resurslarida meliorativ va sug'oriladigan yerlarning mavjudligi va solishtirma og'irligiga alohida e'tibor qaratish lozim: qurigan va sug'oriladigan, shuningdek, bu ko'rsatkichlarning o'zgarishi, chunki tajriba shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda meliorativ ob'ektlarni qimmat saqlash, bunday yerlar muomaladan olib tashlangan yoki boshqa toifalarga o'tkazilgan □14□.

Ushbu tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: statistik, analitik, qiyosiy. Qishloq xo'jaligidan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini o'rganish ob'ekti sifatida O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi hududi tanlangan. Mazkur korxonalar qishloq xo'jaligida yetakchi o'rin tutib, viloyat iqtisodiyotiga salmoqli hissa qo'shmoqda. Kelajakda raqobatbardosh va ommabop mahsulotni olish uchun qanday investitsiyalarni kiritish kerakligini, tashkilotning kuchli va zaif tomonlarini to'g'ri tahlil qilish, samarali ishlab chiqarishning uzoq muddatli strategik - istiqboli rejalashtirishning zamonaviy usullarini joriy etish uchun doimiy ravishda monitoring olib borish kerak. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligi sifat va miqdor ko'rsatkichlari bilan tavsiflanadi. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish tuproq unumdorligi holati to'g'risida aniq ma'lumotlarga ega bo'lishni talab qiladi. Yerdan samarali foydalanish muammolarini hal qilish bugungi kunda alohida qayta ishlangan maydon uchun qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'ziga xos shartlarini hisobga olish va baholashni tashkil qilishni talab qiladi. Ma'lumki, bir xo'jalik doirasida ham, hudud doirasida ham tabiiy va iqtisodiy unumdorligi bo'yicha bir-biridan sezilarli darajada farq qiluvchi yerlar mavjud bo'lib, bu ishlab chiqarish natijalariga ta'sir qiladi. Korxonalar yer maydonlarining tuproq qoplami tuproq navlari bilan ifodalanadi. Bulardan bo'z o'rmon tuproqlari ustunlik qiladi. Fermer xo'jaligining tabiiy-iqlim sharoiti, pichanzor va yaylovlarning keng maydonlarining mavjudligi o'simlikchilik va chorvachilikni rivojlantirish imkonini beradi. Korxonalar tomonidan qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirish uchun foydalaniladigan yerlarning sifat ko'rsatkichlari o'rganish davridagi bazaviy ko'rsatkichlardan farq qilmaganligi

sababli, tahlil miqdoriy ko'rsatkichlar bo'yicha amalga oshiriladi. Miqdoriy ko'rsatkichlarni tahlil qilishda qishloq xo'jaligi hosildorligi, yalpi mahsulot qiymati, foyda, qishloq xo'jaligi yerlarining maydoni, ishlab chiqarish rentabelligi kabi ma'lumotlar solishtirildi. Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini tahlil qilish O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasida amalga oshirildi (1-jadval), o'rganish muddati 6 yil. 1-jadval bo'yicha xulosa:

Umuman olganda, asosiy fondlar qiymatining oshishi korxonaning texnik bazasi tizimli ravishda kengayib borayotganidan, yangi texnika va texnologiyalar joriy etilayotganidan dalolat beradi. Aylanma mablag'larning o'sishi, o'z navbatida, korxonada moddiy bazasining o'sishidan dalolat beradi, bu yalpi va tovar mahsulotining o'sish sur'atlariga (va, eng muhimi, o'sishiga) va demak, korxonada foydasiga bevosita ta'sir qiladi. Iqtisodiy adabiyotlarda yerdan foydalanishni baholashning turli yondashuvlari bir necha bor ko'rib chiqilgan. Xususan, yerdan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini va umuman iqtisodiyotning rivojlanish darajasini bir vaqtning o'zida aniqlash imkonini beradigan umumiy indeksni (indeksni) topishga urinishlar bo'ldi. Ammo, bu ko'rsatkichlar ko'pincha juda shartli edi.

Hududlar	2017 yil	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil
O'zbekiston Respublikasi	148199,3	187425,6	216283,1	250250,6	303415,5	345191,7	404648,6
Qoraqalpog'iston Respublikasi	4801,3	6562,9	8208,1	9751,6	11511,8	13348,2	15349,3
Andijon	15290,9	19606,3	23686,7	26096,1	30413,0	35587,4	41278,6
Buxoro	12968,8	17064,6	19182,1	23876,0	28529,3	32867,5	37350,0
Jizzax	8835,0	11448,2	13720,1	16352,8	20471,1	23239,2	26401,2
Qashqadaryo	14360,6	17206,5	19933,9	23777,8	28275,6	32240,7	38565,3
Navoiy	6470,3	8299,8	9467,8	11309,7	14547,2	15151,7	18183,5
Namangan	10215,7	12639,6	15509,0	17913,1	21596,1	25157,7	29942,5
Samarqand	21506,8	25658,0	28379,5	32158,0	38549,7	40428,1	49140,1
Surxondaryo	11608,1	15046,2	17844,1	19424,0	23415,5	26755,7	32756,1
Sirdaryo	5074,0	5654,3	7401,5	8002,0	9755,0	11523,3	13372,2
Toshkent	15594,8	18359,1	20417,1	23875,1	29538,3	33010,7	37979,9
Farg'ona	12388,0	17457,1	18332,2	21455,5	27501,2	32737,0	38169,5
Norazm	9085,0	12423,0	14001,0	16258,9	19311,7	23144,5	26160,4

Hududlar kesimida qishloq xo'jaligi mahsuloti

(amaldagi narxlarda, mlrd. so'm) [10]

Agar ilgari iqtisodiyot yalpi mahsulotini ko'paytirishga yo'naltirilgan

bo'lsa va bu ko'rsatkich yetakchi o'rinni egallagan bo'lsa, fermer xo'jaliklari rivojlanishining hozirgi bosqichida tovar mahsulotining ustunlik qilish tendentsiyalari kuzatilmoqda. Ixtisoslashuvning eng xarakterli ko'rsatkichi bu tovar ishlab chiqarish tarkibi bo'lib, uning tahlili 2-jadvalda keltirilgan. Tovar ishlab chiqarish tarkibi - bu uning alohida turlarining iqtisodiyotning sotishdan tushgan umumiy tushumidagi ulushi. 2-jadval bo'yicha xulosa: Olingan ma'lumotlarning tahlili asosida «O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi asosiy qismini qishloq xo'jaligi ekinlari tashkil etadi, degan xulosaga kelish mumkin. 2017 yilda tovar mahsulotining ushbu ulushi korxonada tovar mahsuloti umumiy hajmining 68,4 foizini, 2023 yilda -100 foizini (chorvachilik tarmog'i 2018 yilda ishlab chiqarishning rentabelsizligi tufayli faoliyatini to'xtatgan) tashkil etdi.

Qishloq xo'jaligi korxonasi ixtisoslashuvini tavsiflovchi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar qishloq xo'jaligining tovar mahsuloti tarkibi va birinchi navbatda, ixtisoslashuv darajasini aks ettiruvchi asosiy tarmoq mahsulotining solishtirma salmog'i hisoblanadi. Ishlab chiqarish dinamikasi 3-jadvalda keltirilgan. 3-jadval bo'yicha xulosa: Jadvalga ko'ra, 2017 va 2023 yillarni solishtirganda ishlab chiqarish dinamikasini ijobiy dinamikada ko'rishingiz mumkin, faqat kartoshka qolmoqda. Qishloq xo'jaligi ekinlarining qolgan qismidagi salbiy dinamikani qishloq xo'jaligi erlari maydonining kamayishi, ishlab chiqarish mahsulotlarining ulgurji narxining pastligi, tovarlarni arzon narxda sotishni istamaslik, keyinchalik foyda keltirishi bilan asoslash mumkin. Chorvachilik tarmog'i o'z faoliyatini to'xtatdi, ishlab chiqarish rentabelsizligi tufayli mahsulotning umumiy tannarxi tushumdan yuqori bo'ldi

(daromad mehnat, elektr energiyasi, yoqilg'i, yem-xashak uchun moddiy xarajatlarni qoplay olmasi).

Ko'rsatkichlar	2017 yil	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil
Jami - Barcha toifadagi xo'jaliklar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Jami - fermer xo'jaliklari	29,3	26,0	27,9	28,2	29,3	31,4	29,8
Jami - dehqon va tomorqa xo'jaliklari	68,4	71,2	68,3	67,4	65,5	61,7	63,1
Jami qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	2,3	2,8	3,8	4,4	5,2	6,9	7,1
Dehqonchilik - fermer xo'jaliklari	49,2	45,3	49,2	52,0	53,1	55,3	53,2
Dehqonchilik - dehqon va tomorqa xo'jaliklari	49,1	52,2	46,8	42,3	40,0	35,7	37,9
Dehqonchilik - qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	1,7	2,5	4,0	5,7	6,9	9,0	8,9
Chorvachilik - fermer xo'jaliklari	3,7	4,6	5,1	4,9	5,3	6,1	6,3
Chorvachilik - dehqon va tomorqa xo'jaliklari	93,1	92,3	91,2	92,0	91,1	89,3	88,4
Chorvachilik - qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	3,2	3,1	3,7	3,1	3,6	4,6	5,3

Qishloq xo'jaligi mahsuloti ishlab chiqarishning tarkibi (foizda) [10]

Ko'rsatkichlar	2017 yil	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil
Jami - Barcha toifadagi xo'jaliklar	101,0	100,2	103,3	102,7	103,9	103,6	103,9
shu jumladan: fermer xo'jaliklari	92,5	93,1	110,5	105,6	106,2	105,0	104,4
dehqon va tomorqa xo'jaliklari	104,5	102,3	99,2	100,5	101,5	101,1	102,8
qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	104,8	125,7	140,4	121,5	126,2	126,7	112,3
Dehqonchilik mahsulotlari - Barcha toifadagi xo'jaliklar	98,2	95,8	104,8	103,2	104,3	103,8	104,2
shu jumladan: fermer xo'jaliklari	92,2	90,5	110,2	106,2	105,5	103,6	104,2
dehqon va tomorqa xo'jaliklari	104,6	99,8	97,6	96,4	99,5	100,6	102,9
qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	110,2	135,5	159,6	147,5	129,1	123,9	109,4
Chorvachilik mahsulotlari - Barcha toifadagi xo'jaliklar	104,1	105,7	101,6	102,1	103,5	103,3	103,7
shu jumladan: fermer xo'jaliklari	96,7	137,5	113,8	99,4	113,5	118,3	106,1
dehqon va tomorqa xo'jaliklari	104,5	104,0	100,2	102,7	102,4	101,3	102,8
qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar	101,7	118,9	123,5	91,5	121,0	132,1	118,2

Qishloq xo'jaligi mahsuloti ishlab chiqarishning o'sish sur'atlari (o'tgan yilga nisbatan foizda) [10]

Har bir xo'jalikda iqtisodiy ko'rsatkichlar tarmoqning iqtisodiy samaradorligini baholash uchun ishlatiladi. Ishlab chiqarish samaradorligi murakkab iqtisodiy kategoriyadir. U ob'ektiv iqtisodiy qonunlarning amal qilishini aks ettiradi va ijtimoiy ishlab chiqarishning eng muhim jihatlaridan biri - samaradorlikni ko'rsatadi. Bu ishlab chiqarish maqsadini ifodalash shaklidir.

Natijalar

Yuqoridagi nazariy va amaliy materiallardan kelib chiqib, yer resurslarining sifatini saqlab qolish va bu yerlardan tejamkorlik bilan foydalanishni izlash nuqtai nazaridan qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini baholashning uslubiy qoidalarini ishlab chiqarishni davom ettirish zarur. Qishloq xo'jaligi yerlaridan samarali

foydalanishning eng muhim muammosi yer sifatini monitoring qilish tizimining yo'qligi, shu sababli qishloq xo'jaligi yerlarining holati to'g'risida dolzarb ma'lumotlarning mavjud emasligidir. Yerdan foydalanishga yoki yerga egalik qilishga nisbatan ratsionallik tuproq unumdorligini doimiy oshirishni ta'minlovchi intensiv va ekstensiv omillarni qo'llash orqali yerdan unumli va noishlab chiqarishdan foydalanishning maqsadga muvofiqligini nazarda tutadi. Ammo intensiv omillardan foydalanish yerlarning unumdorligini pasayishiga va ularning qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishidan chiqib ketishiga olib kelmasligi kerak.

Qishloq xo'jaligi korxonasi faoliyatini tahlil qilishdan biz korxonalarining xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini yerdan foydalanish ko'rsatkichlari bilan bevosita ajratib bo'lmasligini aniqladik. Yerga hech qanday mehnat qo'llamasdan, undan unumli yoki samarasiz foydalanish mumkin emas. Moddiy ne'matlarni yaratishning iqtisodiy jarayoni tabiiy takror ishlab chiqarish jarayoni bilan uzviy bog'liq bo'lib, u mehnat sharoitlariga va birinchi navbatda, qishloq xo'jaligi erlarining sifatiga bog'liq.

Shunday qilib, yer resurslaridan samarali foydalanish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi uchun quyidagi tadbirlarni taklif qilish mumkin, ular 7-rasmda keltirilgan. Yerning sifati qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirishga ta'sir qiluvchi yagona mezon emas, bu quyidagilardan iborat: mehnat, moddiy va moliyaviy xarajatlarni qisqartirish bilan birga yerdan ishlab chiqarishni ko'paytirish.

Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari.

❖ Nostandart qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayoni. ❖ Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish ❖ Qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozori monitoringi ❖ Investitorlarni jalb qilish ❖ Ishlab chiqarish xarajatlarni kamaytirish ❖ Hukumat yordami	➢ Korxonaga birlashtirilgan barcha qishloq xo'jaligi etlarini ishlab chiqarish jarayoniga jalb qilish. ➢ Tuproq unumdorligini saqlash va yaxshilash. ➢ O'simliklarning eng mahsuldor navlaridan foydalanish va o'simliklar sxemalarini yaxshilash. ➢ Tashkiliy-iqtisodiy chora-tadbirlar.

7-rasm Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari

XULOSALAR

Ish davomida er resurslarining hozirgi holati bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqildi, korxonaning yer resurslaridan foydalanish samaradorligini tahlil qilish bo'yicha vazifalar va metodologiya, «Malkovskoye» OAJda erdan foydalanish samaradorligi ochib berildi. tahlil qilinib, ko'rib chiqilayotgan korxonaning yer fondini yaxshilash yo'llari ko'rsatildi. Yuqori hosil olish uchun qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanishni yaxshilash choralari ko'rish kerak. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining miqdori undan qanchalik oqilona foydalanilishiga bog'liq. Jamiyat taraqqiyoti sari yerning ahamiyati ortib boradi, bu esa yerning transformatsiyasi va undan foydalanish jarayonini diqqat bilan kuzatish va tahlil qilish zaruratini oshiradi. Yerdan samarali foydalanishni yaxshilash uchun yerni qayta ishlashning optimal texnologiyasini tanlash, muvozanatli o'g'it tizimidan foydalanish, umumiy ekin madaniyatini oshirish, hududni xo'jaliklarda tashkil qilishni optimallashtirish, rejalashtirish va prognozlash tizimini takomillashtirish zarur.

Hozirgi vaqtda yer resurslaridan foydalanish samaradorligini aniqlashda aniq tushuncha mavjud emas, samaradorlik turlarining yagona tasnifi mavjud emas (ushbu maqolada biz tasniflashni taklif qildik). Qishloq xo'jaligi sohasini rivojlantirishda ishlab chiqaruvchi kuchlar va ishlab chiqarish munosabatlari o'zgarib borar ekan, ularning ishlab chiqarish

samaradorligiga ta'siri ham o'zgarib bormoqda, yangi loyihalar ishlab chiqilmoqda, tuproqqa ishlov berish texnologiyalari o'zgarib bormoqda, shuning uchun yerdan foydalanish samaradorligi shakllarini doimiy ravishda rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash ishlarini kuchaytirish, baliqchilik tarmog'ini qo'llab-quvvatlashni kengaytirishga ko'rsatma berildi. 2021 yil 20 dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/4839>.
2. ФАО, МФСР, ЮНИСЕФ, ВПП и ВОЗ, (2021). Краткий обзор. Положение дел в области продовольственной безопасности и питания в мире – 2021. Преобразование продовольственных систем в интересах обеспечения продовольственной безопасности, улучшения питания и экономической доступности здоровых рационов питания для всех. Рим, ФАО. <https://doi.org/10.4060/cb5409ru>.
3. FAO, (2015). FAO and the 17 Sustainable Development Goals. <http://www.fao.org/3/i4997e/i4997e.pdf>.
4. www.un.org/sustainabledevelopment
5. Griggs D.et al. Sustainable Development Goals for people and planet //Nature. – 2013. – Т. 495. – №. 7441. – P.305-307.
6. Global Hunger Index (GHI), (2020). Global Hunger Index scores by 2020 GHI rank. www.globalhungerindex.org.
7. Qishloq xo'jaligidagi loyihalar ijrosi ko'rib chiqildi. <https://president.uz/uz/lists/view/>
8. Endi qishloq xo'jaligi tizimi ham "aqlli" bo'ladi. <https://www.xabar.uz/tehnologiya/endi-qishloq-xo'jaligi-tizimi-ham-aqlli-boladi>.
9. Н.М.Трендов, С.Варас и М.

Цзен. Цифровые технологии на службе сельского хозяйства и сельских районов (справочный документ). Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций (ФАО). Рим, 2019. – С. 8-9.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

11. Alexandros, N. World farming by 2030/2050: revision of 2012 / N. Alexandros, J. Bruinsma [Electronic resource] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. - Access mode: <<http://www.fao.org/docrep/016/ap106e/ap106e.pdf>>. - Date of access: 01/30/2018.

12. Alston, J. M. Agricultural research, productivity and food prices / J. M. Alston, J. M. Beddow, P. G. Pardey [Electronic resource] // Giannini Foundation. - Access mode: <http://giannini.ucop.edu/media/are-update/files/articles/v12n2_5.pdf>. - Date of access: 01/25/2018.

13. Vodyannikov V. T., Lysenko E.G, ALysyuk.I., and others; The economy of agriculture [Text] / Ed. VT Vodyannikov. - Moscow: Colossus, 2007. - 390 p.

14. Kovalenko N.Ya., Agirbov Yu.I., Serova N.A. The Economics of Agriculture [Text]: A Textbook for Higher Educational Institutions / - М.: YURKNIGA, 2004. - 384 p.

15. Lenskaya T.I. Organizational and economic factors to increase the competitiveness of agricultural products: dis. cand. econ. Sciences: 08.00.05 / T. I. Lenskaya. - Minsk, 2013.-152 c.

16. Khanbabaev T.G., Dogeev G.D., Velibekova L.A. Assessment of the efficiency of agricultural land use.

International Scientific and Research Journal. – 2015

17. Smagin B.I. Economic analysis and statistical modeling of agricultural production [Text]: monograph. - Michurinsk: Michurin Publishing House. state. agrarian. University, 2007. - 153 p.

18. Pelikh S.A. Innovative investment environment in the agro-industrial complex of China and Belarus: analysis, problems, solutions / SA Pelikh, Van Yaotian. - Minsk: Law and Economics, 2012.-176 p.

19. Gusakov V.G. The newest economy and organization of agriculture in the conditions of market formation: scientific search, problems, solutions / VG Gusakov. - Minsk: Institute of System Studies in the AIC, 2008. - 431 p.

20. Derbeneva E.V., Polushkina T.M. Analysis of the state of agricultural land of the Republic of Mordovia // International Student Scientific Bulletin. - 2017. - No. 1.; <https://www.eduherald.ru/en/article/view?id=16803> (reference date: 01/01/2018).

21. Saubanov K. R. Competitiveness of regional agriculture in the Volga Federal District: dis. Cand. econ. Sciences: 08.00.05 / K.R. Saubanov. - Kazan, 2010. - 176 c.

22. Kovalenko E.G. Modernization of the mechanism of sustainable development of rural areas / E.G. Kovalenko, T.M. Polushkina, O. Yu. Yakimova, EV Avtaykina, OO Zaitseva, KS Sedova // Monograph / Under the general editorship of E. G. Kovalenko. - Moscow. 2014.

23. Korogodin I.T. An Effective Mechanism for Regulation of Zemological Relations / IT Korogodin // Land Management, Land Cadastre and Monitoring. - 2014. - No. 3. - P. 23-27.